

UDK: 323+32-05 Pavlović P. (497.6) “ 1416 ”

DOI: 10.51237/issn.2744-1172.2024.53.49

Primljen: 19.2.2024

Prihvaćen: 17.10.2024

Izvorni naučni rad

Almir Peco

Univerzitet u Sarajevu – Filozofski fakultet

Sarajevo, Bosna i Hercegovina

almir.peco@ff.unsa.ba

Kada je knez Petar Pavlović postao vojvoda?

Sažetak: Rad analizira okolnosti i vrijeme stjecanja vojvodske titule Petra Pavlovića u kontekstu složenih unutarnjopolitičkih sukoba nakon smrti njegovog oca kneza Pavla Radinovića. Dosadašnje historiografske postavke smještale su ove događaje u početak 1417. godine, a prvi spomen vojvode Petra Pavlovića u februar iste godine. Novim informacijama i kontekstualizacijom, navedena dešavanja mogu se pomjeriti nekoliko mjeseci ranije, okvirno u jesen 1416. godine.

Ključne riječi: knez, vojvoda, Petar Pavlović, kralj Stjepan Ostoja, srednjovjekovna Bosna.

Abstract: The paper analyses the circumstances and timing of Petar Pavlović's acquisition of the ducal title in the context of complex political conflicts following the death of his father Pavle Radinović. Previous historiographical accounts placed these events at the beginning of 1417, with the first mention of duke Petar Pavlović in February of the same year. New information and contextualization suggest that these events in Bosnian kingdom may have occurred several months earlier, around the autumn of 1416.

Keywords: Knez, Voivoda, Petar Pavlović, Stjepan Ostoja, medieval Bosnia.

Tokom 14. stoljeća srednjovjekovna bosanska država je znatno proširila svoje granice dostigavši u jednom trenutku najveći teritorijalni opseg. Osvajanja susjednih područja u doba bana Stjepana II (vl. 1322–1353) i njegovog nasljednika Tvrtka I (vl. 1353 –1377–1391) bila su moguća zahvaljujući kombinaciji više faktora, povoljnih vanjskih okolnosti, ali, prije svega, zbog unutrašnje preobrazbe bosanske ekonomije koja je na temeljima oživljavanja rudarske proizvodnje i izvoza plemenitih metala, dosegla prosperitet koji je posljedično afirmirao bolji materijalni položaj i bogatstvo njenih žitelja, u prvom redu visokog plemstva kao jednog od stubova društvene hijerarhije. Teritorijalna proširenja državnih granica istovremeno su značila i uvećanje posjeda velikaških porodica u vidu nagrade za aktivno sudjelovanje u tim procesima. To je bila tekovina prirodnog razvitka seniorsko-vazalnih odnosa u bosanskoj državi koji su počivali na vjernoj službi vlastele prema vladaru. Vojna dužnost bila je najizraženija manifestacija te službe i iskaz krajnje odatnosti. Zato se u većini darovnih isprava koje su bosanski vladari izdavali vlasteli kao glavni razlog darivanja i potvrde zemljišnih posjeda navode viteške akcije i ratne zasluge, koje su zahtijevale prikladnu nagradu i poticaj.¹ U periodima uspješnog širenja teritorija na susjedne regije, vlastela koja su se isticala u vojnim pohodima bila su velikodušno nagrađivana novim posjedima. Međutim, nakon što su osvajanja završena i granice države stabilizirane, prilike za sticanje novih zemljišta postale su znatno ograničene. U tom trenutku, bosanski vladari suočili su se s izazovom da pronađu druge načine za nagrađivanje lojalnih i moćnih velikaša čiji je utjecaj ubrzano rastao. Ove nove privilegije donosile su velmožama značajne beneficije i materijalne koristi. U tim novonastalim okolnostima, darivanje zemljišta moralo je ići nauštrb kraljevskog domena koji se istovremeno smanjivao na račun proširivanja posjeda vlastele. Ovaj proces bio je posebno izražen tokom političkih previranja

¹ U tom smislu naročito su reprezentativne sačuvane povelje koje je bosanski vladar izdavao članovima velikaškog roda Hrvatinića. Detaljnije: Aleksandar Solovjev, "Vlasteoske povelje bosanskih vladara", *Istorisko-pravni zbornik 1*, (1949): 91-92 (ćir.); Sima Ćirković, "Verna služba i vjera gospodska", *Zbornik Filozofskog fakulteta VI*, br. 2 (1962): 96-97. (ćir.)

prvih decenija 15. stoljeća, kada su brojni pretendenti na prijestolje omogućili vlasteli da, uz minimalne usluge, dobiju sve veće privilegije.² Česte promjene na kraljevskom tronu između 1391. i 1421. dovele su do jačanja moći najkrupnijih velikaša. Da bi osigurali njihovu lojalnost, bez koje bi rizikovali gubitak podrške ili čak detronizaciju, novi vladari su morali obećavati nagrade u vidu posjeda, titula i drugih povlastica.³

Događaji koji su se zbili na političkoj pozornici tokom druge polovine 1415. godine imali su dalekosežne posljedice te su zbog toga s pravom izazivali interesovanje i okupirali pažnju istraživača. Ne samo da je tada profilirana nova vanjskopolitička orijentacija kasnosrednjovjekovne bosanske države koja je, silom prilika, zadržana sve do njenog pada pod osmansku vlast, već se u ovo vrijeme cementiraju budući višedecenijski antagonizmi među domaćim političkim subjektima u kojima su prevladavali i koji su vođeni interesima najkrupnije vlastele, odnosno rusaške gospode. Poraz ugarske vojske u Lašvi odredio je novu realnost u kojoj je osmanski element postao nezaobilazni faktor u političkom životu bosanske države te istovremeno bio inicijator unutarnjih vojnih okršaja i sukoba koji su netom uslijedili.⁴ Dezintegracijski procesi

² Prema tome, djelovanje bosanskih velmoža nije se razlikovalo u odnosu na opće evropske tokove. Up. Roberto Lopez, *Rođenje Evrope* (Zagreb: Školska knjiga, 1978), 98.

³ Sve to je moralo biti formalno-pravno verificirano kroz instituciju državnog sabora. Jedne prilike Dubrovčani su podsjećali vojvodu Sandalja na formaliziranje prava i povlastica vlastele u Bosni govoreći da: “[...] svaki plemić ima privilegije od Bosne i Vi imate kuću ispunjenu njima kojima su Vam u različitim vremenima dati i ustupljeni posjedi i župe [...]” Državni arhiv u Dubrovniku (dalje: DAD), Dubrovnik, Lettere e commissioni di Levante (dalje: Lett. di Lev.), IV, 73v, (15.09. 1404); Mihailo Dinić, *Državni sabor srednjovjekovne Bosne* (Beograd: Srpska akademija nauka, 1955), 39. (ćir.)

⁴ O čuvenoj bici između Osmanlija i Ugarske u Lašvi 1415. godine vidi: Ferdo Šišić, *Hrvoje Vukčić Hrvatinić i njegovo doba (1350-1416)* (Zagreb: Izd. Matice hrvatske, 1902), 234-235; Sima Ćirković, “Dve godine bosanske istorije (1414–1416)”, *Istorijski glasnik*, br. 3–4 (1953) (ćir.): 29-39; Pavo Živković, *Tvrtko II Tvrtković. Bosna u prvoj polovini XV stoljeća* (Sarajevo: Institut za istoriju, 1981), 71–72; Dubravko Lovrenović, “Bitka u Lašvi 1415. godine”, u: *Raukarov zbornik: zbornik u čast Tomislava Raukara, ur. Neven Budak* (Zagreb: Filozofski fakultet, 2005), 275–292; Isti, *Na klizištu povijesti. Sveta kruna ugarska i sveta kruna bosanska (1387-1463)* (Zagreb – Sarajevo: Synopsis, 2006), 196–212; Emir O. Filipović, *Bosansko kraljevstvo i Osmansko carstvo* (Sarajevo: Orijentalni institut Univerziteta u Sarajevu, 2019), 242-250.

političke i upravne vlasti koji su već bili u završnoj fazi oblikovanja, lišili su vladara nekadašnjeg autoriteta i mehanizama moći kojima bi mogao poduzeti ozbiljnije akcije za smirivanje stanja u državi.⁵ Štaviše, i sam kralj Ostoja (vl. 1398-1404/1409-1418) je snosio dio odgovornosti za nadolazeće sukobe svojim aktivnim sudjelovanjem u zavjeri koja je rezultirala likvidacijom kneza Pavla Radinovića na Parenoj Poljani kod Kraljeve Sutjeske u augustu 1415. godine. Smrt jednog od najmoćnijih bosanskih velikaša, rusaškog gospodina i predvodnika roda koji će se po njegovom imenu ubuduće zvati Pavlovići, pokrenula je lavinu događaja i sukoba koji su u temelju uzdrмали političke odnose i, dugoročno gledano, nanijeli značajnu političku i ekonomsku štetu bosanskoj državi.⁶

O motivima ubojstva i samom smaknuću kneza Pavla dosta se pisalo.⁷ Njegovom eliminacijom računalo se na potpuno odstranjivanje velikaškog roda Pavlovića s političke pozornice. Ta zamisao na kraju se nije ostvarila jer se događaji nisu odvijali očekivanim tokom. Pavle Radinović je iza sebe ostavio sposobne i vješte nasljednike koji su

⁵ U procesima slabljenja centralne vlasti najkrupnija bosanska vlastela je do ovog vremena osigurala visok stepen samostalnosti na svojim posjedima. Opširnije: Sima Ćirković, "Rusaška gospoda", *Istorijski časopis, br. 21* (1974): 5-17. (ćir.)

⁶ O bosanskoj velikaškoj porodici Pavlovića i njenim istaknutim članovima vidjeti: Jovan Radonić, "O knezu Pavlu Radenoviću. Priložak istoriji Bosne krajem XIV. i poč. XV. veka", *Letopis Matice srpske, br. 211-212* (1902): 39-62, 34-61. (ćir.); Aleksa Ivić, "Radosav Pavlović, veliki vojvoda bosanski", *Letopis Matice srpske, br. 245-246* (1907): 1-32, 24-48. (ćir.); Boris Nilević, "Vojvoda Ivaniš Pavlović", *Prilozi, br. 14-15* (1978): 349-361; Isti, "Iz života posljednjih Pavlovića", *Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine XXVIII-XXX*, (1979): 58-74; Đuro Tošić, "Vojvoda Petar Pavlović, Prilog istoriji Bosne početkom XV vijeka", *Jugoslavenski istorijski časopis, br. 1-2* (2001): 35-46; *Zemlja Pavlovića. Srednji vijek i period turske vladavine, ur. Milan Vasić* (Banja Luka, Srpsko Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Republike Srpske, 2003).

⁷ Radonić, "O knezu Pavlu Radenoviću", 59-60. (ćir.); Ivić, "Radosav Pavlović", 10. (ćir.); Ćirković, "Dve godine bosanske istorije", 38-39. (ćir.); Isti, *Istorija srednjovekovne bosanske države* (Beograd: Srpska književna zadruha, 1964), 243-244. (ćir.); Živković, Tvrtko II Tvrtković, 72-73; Tošić, "Vojvoda Petar Pavlović", 37-40; Isti, "Pismo dubrovačkog poslanika Ivana Gundulića o smrti kneza Pavla Radenovića", u: *Zemlja Pavlovića. Srednji vijek i period turske vladavine, ur. Milan Vasić* (Banja Luka, Srpsko Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Republike Srpske, 2003), 358-361. (ćir.); Lovrenović, *Na klizištu povijesti*, 215; Esad Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj Hranić Kosača* (Sarajevo: Institut za istoriju, 2009), 209-211.

nastavili njegovu politiku dodatno potaknuti i motivirani željom da osвете очево ubojstvo. U tome su imali, po svemu sudeći prevladavajuću, podršku i snažan oslonac od osmanskih Turaka. Inače, u režiranoj zavjeri na Parenoj Poljani najstarijeg sina Petra nije zadesila planirana sudbina. Prema informacijama koje nudi dubrovački poslanik u svome pismu, Petar je bio uhvaćen i poslan na Bobovac s namjerom da navodno bude oslijepljen ali se to iz nekog, nama nepoznatog, razloga nije dogodilo.⁸ Zbog čega je Petar Pavlović na kraju bio pošteđen i u kojim okolnostima se uspio spasiti još uvijek nije pouzdano riješeno. Po svemu sudeći, odgovor leži u razvojnim trendovima seniorsko-vazalnih odnosa i dodijeljene privilegije prema kojoj je krivica u slučajevima nevjere vazala bila individualna, odnosno, kažnjavao se predvodnik porodice kao nosilac vjerne službe, ali ne i ostali njeni članovi.⁹

⁸ Kurtović, Sandalj Hranić Kosača, 235; Isti, “Sudbina Pavlovića u odnosima Bosne i Osmanlija”, u: *Pad bosanskog kraljevstva 1463. godine*, ur. Neven Isailović (Beograd, Sarajevo, Banja Luka: Istorijski institut Beograd, Filozofski fakultet u Sarajevu, Filozofski fakultet u Banjoj Luci, 2015), 18. (ćir.). Uporedi: Sima Ćirković, *Istorija srednjovekovne bosanske države* (Beograd: Srpska književna zadruga, 1964), 244. (ćir.); Živković, Tvrtko II Tvrtković, 74; Neven Isailović, “Prilog o delovanju kneza i vojvode Petra Pavlovića u bosansko-ugarsko-turskim sukobima početkom XV veka”, *Istorijski časopis*, br. 66 (2017): 200. (ćir.)

⁹ To potvrđuju i odredbe pojedinih darovnica kojima je vladar amnestirao odgovornost ostalih članova porodice u slučajevima nevjere destinatarata. Neotuđivost posjeda u slučaju nevjere vlastelina ili njegovog potomka jasno je iskazana u povelji iz 1380. godine koju je kralj Tvrtko I izdao vojvodi Hrvoju: “Ико ли ви тко ѡд них кою невироу намъ оучинили али нашемоу послиднемоу неговъ послидни заш ви имъ могло втиети речена три села, да имъ се зато не ѡднимоу него да плаћа внь кои сьгриши главоомъ своимъ али влагомъ оу цю га Босна соудни а встали да встает оу вири и оу оудржани реченихъ сель и въ осталои своен племьшцини.” Lajos Thallóczy, “Kako i kada je Hrvoje postao veliki vojvoda bosanski?”, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini IX*, br. 2 (1897): 183-191; Rade Mihaljčić, “Povelja kralja Stefana Tvrtka I Kotromanića knezu i vojvodi Hrvoju Vukčiću Hrvatiniću”, *Stari sprski arhiv*, br. 1 (2002): 119. (ćir.). Istom destinataru imunitet posjeda u slučaju pojedinačne krivice garantirao je i kralj Dabiša 1392. godine za dva sela koja mu je ustupio za zasluge u boju protiv Turaka: “[...] и да имъ се речена села ни за еданъ ѡзрокъ никадаре не имаю однети паче ако ви ихъ тко невироомъ сьгришили намъ, али нашемоу послиднемоу нихъ послидни, да онъ плаћа своимъ главоомъ, кои сьгрѣши, али благоомъ, ѡ што га Босна сѡди, а остали да остане ѡ вири и ѡ ѡдржани реченихъ сель и ине племьштине везьпорока”. Đuro Šurmin, ur., *Hrvatski spomenici*, (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1898), I, 95-98.

U suprotnom, uklanjanjem svih članova napravio bi se presedan koji bi u budućoj praksi značio moguće zatiranje svake porodice.

U svakom slučaju, od momenta smaknuća kneza Pavla počeo je ratni obračun Pavlovića i Kosača. Pavlovi sinovi su kao glavnog krivca za očevu smrt označili vojvodu Sandalja Hranića. Konfrontacija dvaju najmoćnijih vlasteoskih porodica nije mogla izuzeti niti zaobići ostalu vlastelu koja se morala prikloniti jednom od dva zaraćena tabora. U sukobima koji su uslijedili, kao što ćemo vidjeti, nije bila beznačajna podrška kralja Stjepana Ostoje koji je u početku aktivno podržavao Kosače. Prevagu je, gotovo izvjesno, odnijela osmanska podrška koju su uživali Pavlovići. To se očitovalo i u stanju na terenu pa je u određenom trenutku došlo do poremećaja u konstelaciji snaga kada je bosanski kralj prešao na stranu Pavlovića. Hronologija ovih događaja u svim pojedinostima još uvijek nije najjasnija.

Zna se da je već u jesen 1415. godine stariji sin i nasljednik kneza Pavla, knez Petar Pavlović, vodio borbu protiv vojvode Sandalja i kralja Ostoje.¹⁰ Poznato je da su Pavlovići već tada uživali naklonost Osmanlija i da su sukobi nastavljeni tokom iduće godine. Prema dosadašnjim saznanjima do zaokreta je došlo početkom 1417. kada se kralj Ostoja svrstao na stranu Sandaljevih protivnika.¹¹ Svjestan da bi dalje pristajanje uz Kosače moglo ugroziti i njegovu poziciju, bosanski vladar se priklonio Pavlovićima dajući im pri tome određene ustupke i privilegije. Najvjerojatnije je jedna od dodijeljenih počasti bila i vojvodska titula koju je tom prilikom dobio Petar Pavlović.¹² To hijerarhijsko uzdizanje

¹⁰ Živković, Tvrtko II Tvrtković, 74; Tošić, "Vojvoda Petar Pavlović", 39-40; Kurtović, "Sudbina Pavlovića", 16.

¹¹ Ćirković, *Istorija srednjovekovne bosanske države*, 245-246. (ćir.); Kurtović, Sandalj Hranić Kosača, 215; Isti, "Sudbina Pavlovića", 17.

¹² Na ovom mjestu nećemo detaljnije ulaziti u raspravu o tome zašto knez Pavle Radinović nije uspio osigurati vojvodsku titulu svome rodu. Čini se da je njegova politička snaga, barem na prijelazu dva stoljeća, dosegala potrebnu razinu koja bi bila priznata i verificirana vojvodske razine. To što su Pavlovići navedenu titulu stekli sa Petrom Pavlovićem više je rezultat izvanrednih okolnosti i političkih kalkulacija nego odraz njegove stvarne moći i snage koja, sasvim sigurno, nikada nije dostigla stupanj kneza Pavla Radinovića.

nije moglo proći mimo volje, odnosno pristanka bosanskog kralja koji je jedini u bosanskoj državi mogao dodijeliti i priznati jednu takvu titulu uprkos tradiciji koja, izgleda, nije podrazumijevala postojanje više od jednog vojvode na određenom području.¹³ Međutim, nestabilne okolnosti rezultirale su konačnim stanjem u kojem je Bosna, pored vojvode Sandalja Hranića, dobila još jednog vojvodu. Do sada je historiografska literatura ove događaje smještala u početak 1417. godine dok je najranije poznato identificiranje Petra s vojvodskom titulom postavljeno u drugu polovinu mjeseca februara.¹⁴

Čini se da bi novootkrivene informacije mogle sugerirati da su se ovi događaji dogodili nešto ranije. U objavljenim ispisima arhivske građe knjiga kancelarije Državnog arhiva u Dubrovniku nalazi se ispis ugovora o uzgoju i radu s volovima, datiran u mjesec oktobar 1416. godine.¹⁵ Prema njemu je izvjesni Radič Milkušević (Miokušević) iz Konavala (*Radič Milcusouich de Canali*) primio na držanje, napasanje i čuvanje (*tenendum, pasculandum, saluandum*) dva vola, ukupne vrijednosti od 18 perpera, od dubrovačkog vlastelina Ilije Crijevića (*ser Helia de Crieua*).¹⁶ Ugovorom su utvrđene pojedinosti o iskorištavanju spomenute stoke kao i odredbe

U svakom slučaju, ovo pitanje i dalje ostaje otvoreno.

¹³ O ovim i drugim mogućim devijacijama kada je u pitanju postojanje vojvodskih titula na pojedinim područjima srednjovjekovne Bosne detaljnije u: Esad Kurtović, "Dileme oko titule vojvode u srednjovjekovnoj Bosni", Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja ANUBiH XXXVI, br. 34 (2007): 243-261; Isti rad u: Esad Kurtović, "Neke dileme o vojvodskoj tituli u srednjovjekovnoj Bosni", u: *Zbornik o Pavlu Anđeliću, ur. Marko Karamatić* (Sarajevo: Franjevačka teologija, 2008), 305-323. Posebno oko vojvodstva na trebinjskom području: Esad Kurtović, "Iz života trebinjske vlastele (Ljubiša Bogdančić)", *Anali*, br. 60 (2022): 26-28.

¹⁴ "de concedendo voyuode Petro" (21.02. 1417). Prema: Kurtović, Dileme oko titule vojvode, 251, napomena 26; Isti, Sandalj Hranić Kosača, 215, napomena 776.

¹⁵ DAD, Diversa Cancellariae (dalje: Div. Canc.), XLI, 37, (25.10. 1416); Esad Kurtović, ur., Arhivska građa za historiju srednjovjekovne Bosne: ispisi iz knjiga kancelarije Državnog arhiva u Dubrovniku 1341-1526 (Sarajevo: Institut za historiju i Historijski arhiv, 2019), 716-717.

¹⁶ O Miokuševićima ili Milkuševićima vidi kod: Mihailo Dinić, *Humsko-trebinjska vlastela* (Beograd: Naučno delo, 1967), 337. (ćir.); O Crijevićima u: Nenad Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika. Vlasteoski rodovi (A-L)*, sv. 2 (Zagreb, Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, 2012), 180-198.

djelovanja ako dođe do njenog uginuća. Dvije strane su se na kraju sporazumjele da će sva ostvarena dobit s odgovarajućih zemalja koje Radič bude obrađivao biti dijeljena jednako s vlastelinom Ilijom koji zadržava pravo da volove može vratiti kad god to poželi.¹⁷ Na prvi pogled bi se činilo da ovaj klasični ugovor o uzgoju i radu sa stokom, izuzev što je hronološki situiran u vrijeme o kojem govorimo, u kontekstu gore spomenutih zbivanja nema gotovo nikakvu vrijednost. To bi i bilo tako da u uvodu dokumenta nije navedeno da je Radič Milkušević čovjek vojvode Petra (*homo voiuode Petar*). Time bismo, ako izuzmemo mogućnost pisareve pogreške ili loše informiranosti što je ipak manja moguća varijanta s obzirom na dobru upućenost dubrovačkih zvaničnika, identificiranje prvog poznatog spominjanja Petra Pavlovića s vojvodskom titulom pomjerili nekoliko mjeseci prije februara 1417. godine.¹⁸ S obzirom na to da je ovaj ugovor datiran u 25. oktobar 1416. godine pouzdano bi se moglo tvrditi da je prije ovog datuma Petar Pavlović stekao vojvodsku čast.

Situacija s određivanjem donjeg, odnosno, najranijeg vremenskog okvira kada su Pavlovići mogli osigurati vojvodsku titulu nešto je zamršenija i nije do kraja rasvijetljena. Ako uzimamo u obzir da se vojvodska titula nije mogla dobiti mimo znanja i pristanka bosanskog vladara onda se s pravom njena pojava treba promatrati u vezi s unutarjopolitičkim zbivanjima, ratnim stanjem i aktualnom situacijom na terenu

¹⁷ “Promittens cum dictis bobus laborare suas terras solummno et non alias quas si laboraret et aliquis ex ipsis bobus moriretur teneri voluit pro illo ipse Radic et pro omni causa dictorum bouum qui succederet propter malam custodiam suam voluit teneri excepto causa fortuito, iudicii, mortis naturalis vel potentis et violentis hostis, scilicet, si obierit tenetur ostendere pellem more solito. Et dimidia lucri ex ipsis percipiendi super terrenis propriis sit dicti ser Helie et alia dimidia dicti Radič et illos restituet ad beneplacitum dicti ser Helie [...]”. DAD, Div. Canc., XLI, 37, (25.10. 1416); Kurtović, Arhivska građa, 716-717.

¹⁸ Iako je manje vjerovatno, naročito što se radi o prvom spominjanju nove titule, pisarske greške su bile moguće kao što pokazuju primjeri kada je Petar Pavlović oslovljen titulom kneza iako je nosio titulu vojvode: “[...] usque ad Subtus Boračium comitis Petri [...]”. DAD, Div. Canc., XLI, 89, (08.03. 1417); Kurtović, Arhivska građa, 732-733. “[...] de portando mercantias ipsorum mercatorum [...] usque ad Prazam, territorii comitis Petar [...]”. DAD, Div. Canc., XLI, 291v, (11.09. 1418); Kurtović, Arhivska građa, 779.

koja je vladala između dva suprotstavljena tabora u kojima su suprotna stajališta držali kralj Ostoja i, tada još uvijek samo s titulom kneza, Petar Pavlović. S tim u vezi, podaci navedeni u pismu iz 12. oktobra 1416. godine mogli bi biti od koristi. Tada su Dubrovčani obavještavali ugarskog kralja i cara Svetog Rimskog Carstva Žigmunda Luksemburškog (vl. 1387–1437) o prilikama u Bosni. Javljali su da je među bosanskom vlastelom izbilo smrtno neprijateljstvo zbog smrti kneza Pavla. Izvještavali su i da je osmanski sultan preko svojih izaslanika nastojao normalizirati situaciju te postići mir ali je taj pokušaj prošao bez značajnijeg uspjeha zbog, kako navode, nepovjerenja koje je vladalo među sukobljenim stranama. Prema saznanjima Dubrovčana, u takvim okolnostima je bila ugrožena i sloboda kralja Ostoje jer je na stanku koji se trebao održati planirano, između ostalog, njegovo hapšenje i kažnjavanje. Preduhitrivši tu zavjeru, kralj Ostoja je pod okriljem noći pobjegao, čime je uspio izbjeći opasnost.¹⁹ Uslijed ovih dešavanja on je morao uvidjeti ozbiljnost situacije i težak položaj u koji su ga doveli raniji postupci i savezništvo sa Sandaljem. Ne znamo pouzdano kako su se stvari dalje odvijale, ali se Ostoja uskoro vratio i sačuvao svoj status. Nedostatak izvornih obavještenja mogao bi se zamijeniti odgovarajućom pretpostavkom kako je možda upravo kraljev tadašnji povratak imao veze s njegovom promjenom u držanju i izmirenju s Pavlovićima ili obratno, da je izmirenje sa knezom Petrom prethodilo Ostojinom povratku na tron. Na stabilniju

¹⁹ “[...] Inter barones de Bosna est maxima et mortalis inimicia propter mortem olim comitis Pauli. Et hac de causa Crixia Teucer miserat duos suos nuncios pro tractanda pace inter barones predictos, pro qua facienda ordinata fuit collatio omnium dictorum baronum, que collatio siue coadunacio non potuit ad effectum perducere, quia ipsi barones non confidunt se ipsis inuicem. Et fertur, quod in collatione predicta ordinatum et contractatum fuerat, quod rex Ostioia et comes Dragissa Dignicich caperentur et ligarentur. Quod cum ipsi Ostioia rex et comes Dragissa sentirent, nocte proxima aufugerunt de collatione predicta, et propterea regnum Bosne stat in maximo conflictu et diuisione. Rex vero Hostioia cepit uxorem suam Jelenam olim uxorem Creuoie facto diuortio cum uxore prima [...]”. DAD, Lett. di Lev., VI, 1, (12.10. 1416); József Gelcich i Lajos Thalloczy, ur., *Diplomatarium relationum reipublicae Ragusanae cum Regno Hungariae* (Budapest: Tud. Akadémia, 1887), 261; Dinić 1955, 29; Ćirković, *Istorija srednjovekovne bosanske države*, 245. (ćir.); Kurtović, Sandalj Hranić Kosača, 214.

poziciju kralja Ostoje u to vrijeme mogao bi ukazivati podatak o tributu kojeg su Dubrovčani uredno isplatili bosanskom vladaru 23. novembra 1416. godine.²⁰

Hronološko povezivanje dvaju spomenutih događaja se do sada nije uzimalo u obzir. Njihovim promatranjem kroz prizmu procesa stjecanja vojvodske titule Petra Pavlovića, do kojeg je, kako smo predložili, moglo doći najkasnije u drugoj polovini oktobra 1416. godine, otkrivaju se nešto jasnije konture cjelokupne situacije. Ostoja je bio očigledno svjestan da uz osmansku podršku Pavlovići imaju izgledne prilike da nadjačaju svoje suparnike. Suočeni s objektivnom opasnošću, opravdano strahujući da bi u slučaju poraza teško sačuvao kraljevski položaj, naročito zbog toga što je, vrlo vjerovatno, negdje u blizini boravio njegov protivnik i bivši kralj Tvrtko II (vl. 1404-1409/1421-1443), spremno čekajući priliku da uz podršku Osmanlija i Pavlovića ponovo zasjedne na prijestolje, kralj Ostoja se distancirao od Sandalja i povezao s Pavlovićima. Takvo stanje dirigirala je situacija na terenu i odnos snaga koji nisu išli u njegovu korist. Našavši se u nezavidnoj poziciji, u želji i nastojanju da ih odvoji od Tvrtka II, prilaženje Pavlovićima nametnulo se kao izgledno rješenje. Ono je po svemu sudeći imalo svoju cijenu u vidu određenih ustupaka na koje je morao pristati što je, između ostalog, podrazumijevalo i priznavanje vojvodske titule Petru Pavloviću. To se moralo dogoditi prije 25. oktobra 1416. godine.

Za određivanje okvirnog vremenskog intervala kada je uistinu moglo doći do ovog obrata u držanju bosanskog kralja, mogli bismo se poslužiti datacijom ranije navedenog dubrovačkog pisma iz 12. oktobra 1416. godine. Ovdje bi trebali biti veoma oprezni pri donošenju odvažnih zaključaka naročito ako bismo vijesti o bjekstvu kralja Ostoje smatrali stvarnim činjeničnim stanjem u vrijeme nastanka pisma. To bi onda moglo značiti da se odbjegli Ostoja još početkom oktobra 1416. godine držao i dalje na strani Pavlovićevih neprijatelja. Iako je hipotetički takvo

²⁰ DAD, Consilium Rogatorum. I, 54, (20.11. 1416); DAD, Div. Canc., XLI, 49, (23.11. 1416); Kurtović, Arhivska građa, 719.

stanje bilo moguće, ipak je vjerovatnije da su se ovi događaji desili nešto ranije. Na to bi upućivao i uvodni dio pisma u kojem Dubrovčani ističu da su zbog epidemije, koja je trajala oko tri mjeseca, bili onemogućeni slati izaslanike i obavijesti kralju Sigismundu.²¹ Time bismo spomenute događaje i opisano stanje u Bosni mogli pomjeriti u august ili vjerovatnije u septembar 1416. godine. Izgleda da je nekad u tom periodu došlo i do približavanja kralja Ostoje i Pavlovića. U svakom slučaju, najkasnije do početka augusta 1416. godine mogli bismo ih pratiti na suprotnim stranama čime bismo isključili mogućnost da je kralj prije tog vremena mogao dodijeliti vojvodsku titulu Petru Pavloviću.

Takva praksa ne bi bila nikakva novost jer su i ranije poznati slučajevi u kojima je vlastela svoje držanje naplaćivala dodatnim privilegijama i ustupcima. To najbolje pokazuju primjeri iz 1404. godine kada su titularno unaprijeđeni Kosače i Radivojevići. U događajima iz maja i juna mjeseca 1404. godine kada su najmoćniji velikaši predvođeni Hrvojem Vukčićem Hrvatinićem i Sandaljem Hranićem na bosanskom prijestolu umjesto kralju Ostoji dali prednost Tvrtku II, nije slučajno da se upravo tada prvi put Sandalj u historijskim izvorima navodi s titulom velikog vojvode. To je između ostalih, jedna od manifestacija privilegija i koristi koje je ovaj bosanski velmoža stekao podržavajući novog kralja. Istim povodom i razlogom bilo je uzdizanje Juraja Radivojevića u vojvodski rang.²² Svoje usluge i Juraj je evidentno kompenzirao na adekvatan način, između ostalog, dobivanjem vojvodskog dostojanstva s kojim ga susrećemo najkasnije od augusta 1404. godine, samo nekoliko mjeseci

²¹ “[...] Quod longa fuit nostra ad serenitatem vestram et forte plus, quam decens videatur, intermissio literarum, notificamus flebiliter eidem atrociorum fuisse in nos casum, qui mentes nostras ab omni temporalis cure cogitatione dimovebat: epidemie verum, qua circa tres menses elapsos fuit ista civitas vestre serenitati lacrimabiliter oppressa [...]”. DAD, Lett. di Lev., VI, 1, (12.10. 1416); Gelcich i Thalloczy, *Diplomatarium*, 260.

²² Radivojevići su, po svemu sudeći, postali humske vojvode umjesto Sankovića čije je držanje u ovim političkim preslagivanjima trajno derogiralo njihovu političku, društvenu i ekonomsku poziciju.

nakon Tvrtkovog preuzimanja vlasti.²³ U kontekstu razumijevanja pojave više vojvoda na istom području, važno je napomenuti da se nakon konsolidacije političkih prilika i prestanka sukoba status stečenih titula nije mijenjao.

Zaključak

Stjecanje vojvodske titule Petra Pavlovića rezultat je složenih unutar-njopolitičkih previranja i sukoba koji su pokrenuti nakon ubistva kneza Pavla Radinovića. Obdarivanje visokom vojvodskom titulom moglo je doći samo od vrhovnog sizerena, odnosno bosanskog kralja, koji se u predstojećem ratu između Pavlovića i Kosača isprva držao na strani potonjih. Kako su Pavlovići imali pomoć i podršku osmanske vojske, stanje na terenu nije pogodovalo interesima kralja Stjepana Ostoje koji se u datim okolnostima našao pred ozbiljnom opasnosti. Tražeći izlaz iz novonastale situacije u jednom trenutku prešao je na stranu Pavlovića. Tu promjenu u kraljevom držanju Pavlovići su prihvatili, ne samo zbog toga što su Sandalja smatrali glavnim krivcem za smrt kneza Pavla već i zbog spremnosti Ostoje da kompenzira svoje ranije postupke i udovolji njihovim zahtjevima. Dodvoravanjem Pavlovićima kralj je učinio ustupke koji su, na neki način, premašivali tradicionalne uzuse pa su tada stekli i vojvodsku čast. Po svemu sudeći, to se najvjerojatnije dogodilo u periodu između početka augusta, ali sasvim sigurno prije 25. oktobra 1416. godine kada ispred imena Petra Pavlovića prvi put u izvorima nalazimo titulu vojvode. Pored toga što je udovoljio Pavlovićima, kralju je priznavanje vojvodske titule moglo poslužiti i za neke dodatne efemerne ciljeve kako bi se u novoj konstelaciji snaga diskreditirao i, u krajnjem slučaju, doveo u potpunu političku izolaciju Sandalj Hranić koji više nije bio jedini “vojvoda od Bosne”. Promatranje sukoba između Kosača i Pavlovića iz perspektive stjecanja vojvodske titule Petra

²³ Stojanović, Povelje i pisma I, 259, 459-460. (ćir.), (16. 6. 1404), (16. 8. 1404); Kurtović, Sandalj Hranić Kosača, 132, 136; Adis Zilić, Radivojevići – Vlatkovići vlastela Humske zemlje i Krajine (Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu – Institut za historiju, 2021), 72-73.

Pavlovića, a u bliskoj vezi s držanjem bosanskog kralja, hronološki bi navedene događaje smjestilo u jesen 1416. a ne, kako se do sada smatralo, u početak naredne 1417. godine.

IZVORI I LITERATURA

IZVORI

Neobjavljeni izvori:

- Državni arhiv u Dubrovniku, Dubrovnik (DAD)
 - Fond: Litterae et Commissiones Levantis (Lett. di Lev.)
 - Fond: Acta Consilii Rogatorum (Consilium Rogatorum)

Objavljeni izvori:

- Gelcich, József i Lajos Thalloczy ur. *Diplomatarium relationum reipublicae Ragusanae cum Regno Hungarie*. Budapest: Tud. Akadémia, 1887.
- Kurtović, Esad ur. *Arhivska građa za historiju srednjovjekovne Bosne: ispisi iz knjiga kancelarije Državnog arhiva u Dubrovniku 1341-1526*. Sarajevo: Institut za historiju i Historijski arhiv, 2019.
- Miklosich, Franz ur. *Monumenta serbica spectantia historiam Serbiae Bosnae Ragusii*. Graz: Akademische Druck- und Verlagsanstalt, 1964.
- Stojanović, Ljubomir ur. *Stare srpske povelje i pisma*. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti, 1929. (ćir.)
- Šurmin, Đuro ur. *Hrvatski spomenici*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1898.

LITERATURA

Knjige:

- Ćirković, Sima. *Istorija srednjovekovne bosanske države*. Beograd: Srpska književna zadruga, 1964. (ćir.)

- Dinić, Mihailo. Državni sabor srednjevekovne Bosne. Beograd: Srpska akademija nauka, 1955. (ćir.)
- Dinić, Mihailo. Humsko-trebinjska vlastela. Beograd: Naučno delo, 1967.(ćir.)
- Filipović, O. Emir. Bosansko kraljevstvo i Osmansko carstvo. Sarajevo: Orijentalni institut Univerziteta u Sarajevu, 2019.
- Kurtović, Esad. Veliki vojvoda bosanski Sandalj Hranić Kosača. Sarajevo: Institut za istoriju, 2009.
- Lopez, Roberto. Rođenje Evrope. Zagreb: Školska knjiga, 1978.
- Lovrenović, Dubravko. Na klizištu povijesti: Sveta kruna ugarska i sveta kruna bosanska (1387-1463). Zagreb – Sarajevo: Synopsis, 2006.
- Šišić, Ferdo. Hrvoje Vukčić Hrvatinić i njegovo doba (1350-1416). Zagreb: Izd. Matice hrvatske, 1902.
- Vekarić, Nenad. Vlastela grada Dubrovnika. Vlasteoski rodovi (A-L), sv. 2. Zagreb, Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, 2012.
- Zemlja Pavlovića. Srednji vijek i period turske vladavine, ur. Milan Vasić. Banja Luka, Srpsko Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Republike Srpske, 2003. (ćir.)
- Zilić Adis. Radivojevići – Vlatkovići vlastela Humske zemlje i Krajine. Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu – Institut za historiju, 2021.
- Živković, Pavo. Tvrtko II Tvrtković: Bosna u prvoj polovini XV stoljeća. Sarajevo: Institut za istoriju, 1981.

Članci:

- Ćirković, Sima. “Dve godine bosanske istorije (1414–1416)”. Istorijski glasnik, br. 3–4, (1953): 29-42. (ćir.)
- Ćirković, Sima. “Rusaška gospoda”. Istorijski časopis, br. 21 (1974): 5-17. (ćir.)

- Ćirković, Sima. “Verna služba i vjera gospodska”. Zbornik Filozofskog fakulteta VI, br.2 (1962): 95-112. (ćir.)
- Isailović, Neven. “Prilog o delovanju kneza i vojvode Petra Pavlovića u bosansko-ugarsko-turskim sukobima početkom XV veka”. Istorijski časopis, br. 66 (2017): 173-208. (ćir.)
- Ivić, Aleksa. “Radosav Pavlović, veliki vojvoda bosanski”. Letopis Matice srpske, br. 245-246 (1907): 1–32, 24–48. (ćir.)
- Kurtović, Esad. “Dileme oko titule vojvode u srednjovjekovnoj Bosni”. Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine XXXVI, br. 34 (2007): 243-261.
- Kurtović, Esad. “Iz života trebinjske vlastele (Ljubiša Bogdančić)”. Anali, br. 60 (2022): 23-42.
- Kurtović, Esad. “Neke dileme o vojvodskoj tituli u srednjovjekovnoj Bosni”. U: Zbornik o Pavlu Anđeliću, ur. Marko Karamatić. Sarajevo: Franjevačka teologija, 2008, 305-323.
- Kurtović, Esad. “Sudbina Pavlovića u odnosima Bosne i Osmanlija”. U: Pad bosanskog kraljevstva 1463. godine, ur. Neven Isailović. Beograd, Sarajevo, Banja Luka: Istorijski institut Beograd, Filozofski fakultet u Sarajevu, Filozofski fakultet u Banjoj Luci, 2015, 9-28. (ćir.)
- Lovrenović, Dubravko. “Bitka u Lašvi 1415. godine”. U: Raukarov zbornik: zbornik u čast Tomislava Raukara, ur. Neven Budak. Zagreb: Filozofski fakultet, 2005, 275–292.
- Mihaljčić, Rade. “Povelja kralja Stefana Tvrtka I Kotromanića knezu i vojvodi Hrvoju Vukčiću Hrvatiniću”. Stari sprski arhiv, br. 1 (2002): 117-129. (ćir.)
- Nilević, Boris. “Iz života posljednjih Pavlovića”. Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine XXVIII-XXX, (1979): 58-74.
- Nilević, Boris. “Vojvoda Ivaniš Pavlović”. Prilozi, br. 14-15 (1978): 349-361.

- Radonić, Jovan. “O knezu Pavlu Radenoviću. Priložak istoriji Bosne krajem XIV. i poč. XV. veka”. *Letopis Matice srpske*, br. 211-212 (1902): 39–62, 34–61. (ćir.)
- Solovjev, Aleksandar. “Vlasteoske povelje bosanskih vladara”. *Istorijsko-pravni zbornik*, br. 1 (1949): 79-105. (ćir.)
- Thallóczy, Lajos. Kako i kada je Hrvoje postao veliki vojvoda bosanski?. *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini IX*, br 2 (1897): 183-192.
- Tošić, Đuro. “Pismo dubrovačkog poslanika Ivana Gundulića o smrti kneza Pavla Radenovića”. U: *Zemlja Pavlovića. Srednji vijek i period turske vladavine*, ur. Milan Vasić. Banja Luka, Srpsko Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Republike Srpske, 358–361. (ćir.)
- Tošić, Đuro. “Vojvoda Petar Pavlović. Prilog istoriji Bosne početkom XV vijeka”. *Jugoslavenski istorijski časopis*, br. 1–2 (2001): 35–46.

Conclusion

Acquisition of the Ducal Title of Count Petar Pavlović

The acquisition of the ducal title of Petar Pavlović was the result of complex internal political turmoil and conflicts that started after the murder of Duke Pavle Radinović. The awarding of the high ducal title could only come from the supreme suzerain, i.e. the Bosnian king, who in the upcoming war between Pavlovići and Kosača dynasties initially sided with the latter. As the Pavlovićs had the help and support of the Ottoman army, the situation on the ground did not favour the interests of King Stjepan Ostoja, who in the given circumstances found himself in serious danger. Looking for a way out of the newly created situation, at one point he sided with Pavlovićs. The Pavlović family accepted this change in the king's attitude not only because they considered Sandalj to be the main culprit for Prince Pavle's death, but also because of Ostoja's willingness to compensate for his earlier actions and meet their demands. By flattering the Pavlovićs, the king made concessions that, in a way, exceeded the traditional standards, and they gained the ducal honours. By all accounts, this most likely happened in the period between the beginning of August, but certainly before October 25, 1416, when we first find the title of Duke in front of Petar Pavlović's name in the sources. In addition to satisfying the Pavlovićs, the king's recognition of the duke title could have served for some additional ephemeral goals in order to discredit Sandalj Hranić, who no longer remained the only "duke of Bosnia" in the new constellation of forces, and, in the last resort, into complete political isolation. Observing the conflict between Kosačas and Pavlovićs from the perspective of the acquisition of the ducal title of Petar Pavlović, and in close connection with the attitude of the Bosnian king, would chronologically place the mentioned events in the autumn of 1416, and not, as it was believed until now, in the beginning of 1417.

